

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Al met al vond ik het een uitstekend congres qua inhoud en organisatie. Mijn onderzoekshart werd royaal bediend terwijl de praktijk minstens even nadrukkelijk aanwezig was. Ik raakte geïnspireerd door de internationale uitstraling en de sprankelende verhalen die gelukkig niet werden voorgelezen zoals ik inmiddels gewoon ben geworden op psychoanalytische congressen. Ik had overigens de indruk dat er maar weinig psychoanalytici waren. Daar ik geen therapeut ben, herkende ik bijzonder weinig mensen, maar vanwege de open sfeer was het niet moeilijk om contacten te leggen. Iets wat mij bevreedde betrof bepaalde aspecten van ethiek en vertrouwelijkheid: de bijdrage van Kernberg werd door meerderen in het publiek op video opgenomen — was daar toestemming voor gevraagd? Kernberg zelf leek tijdens zijn presentatie een kennelijke supervisant te overvallen met de vraag: ‘Mag ik dat vertellen over die patiënt?’ Het is moeilijk om nee te zeggen als dé Kernberg alle ogen op je heeft doen vestigen. Maar dat mocht mijn pret in ieder geval niet drukken; ik heb van het congres genoten.

‘*Seized with a savage woe*’

Verslag van

NVPA-studiedag
[Amsterdam, 15 december 2012]

DANIËL HELDERMAN

De zaal was deze zaterdag goed gevuld met een gemengd en internationaal publiek. Mijn overheersende indruk van de studiedag van de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalyse — waar ik als kandidaat-lid van het Genootschap voor het eerst van de partij was — is er één van levendigheid. Hierdoor was ik blij verrast in deze voor de psychoanalyse barre tijden, waarin het zo moeilijk kan zijn om intern en extern het gesprek aan te gaan. Door een internatio-

nale uitwisseling waren er mensen aanwezig uit verre oorden (onder andere Rusland en Israël) en ook de verschillende Nederlandse psychoanalytische verenigingen waren goed vertegenwoordigd door kandidaten, leden en opleiders. De mix leverde vruchtbare gesprekken op. Helaas heb ik enkel de voordrachten in de ochtend en een klinisch seminar in de middag gevolgd. Het diner met Russische amuse en het dansen in De Kersentuin zijn aan mij voorbijgegaan. Mijn voeten hebben niet gesproken op de dansvloer, maar hier doe ik verslag van de ochtendlezing en de aansluitende plenaire discussie.

Joan Schachter uit Groot-Brittannië verzorgde de klinische voordracht ‘*Seized with a savage woe: attacks on the vitality of the body in a suicidal young man*’. Hoewel ik wisselende reacties gehoord heb op haar gedragen stem, vond ik de voordracht zeer helder. Het klinische materiaal werd verrijkt met doorleefd theoretisch inzicht en verkreeg zo een ruimer perspectief. Joan Schachter is thuis in het preoedipale en oedipale register, in het kleiniaanse en egopsychologische denken. In de acht jaar durende analyse van deze jongeman heeft zij — evenals haar analysant — alle zeilen bij moeten zetten. De titel refereert aan het gedicht *Die Lorelei* van Heinrich Heine, waarin een vrouw, als een Sirene, een bootsman op de rotsen laat aansturen en verdrinken. Het wijst op de centrale overdracht waarin naar fusie verlangd wordt met de geïdealiseerde en verleidelijke preoedipale moeder. Een relatie lonkt waarin al zijn behoeftes bevredigd worden, wat hem tot passiviteit veroordeelt en hem berooft van zijn subjectiviteit. Dit beeld van de moeder, geprojecteerd op de analytica, wordt tegelijkertijd als verslindend en onverschillig beleefd. Het geeft aanleiding tot intense annihilatieangst, die afgeweerd moet worden. Het leidt zowel tot een narcistisch terugtrekken als tot hevige interpersoonlijke agressie uit zelfbehoud. Deze agressie kan echter — indien zij in een narcistisch vacuüm beleefd wordt — op het zelf gericht worden en leiden tot suïcidale

neigingen. Schachter geeft aan dat zij schatplichtig is aan Mervin Glasser, die deze dynamiek in zijn beschrijving van het 'core complex' gevat heeft.

De paradox van de suïcide bestaat eruit dat het subject zowel slachtoffer als moordenaar is. Het is een poging (van psychotische origine) om het zelf te bevrijden van de (vernietigende) ander, door de ander te vernietigen in het zelf. In de kamer liep de angst hoog op, waarbij de analytica haar tegenoverdracht bemerkte in de vorm van het 'volpraten' van de tijd om zo het spanningsniveau te verlagen. Een opvallend gegeven is het compulsieve toiletbezoek van de jongeman, voor en na iedere zitting. Zo moeilijk als het bespreekbaar te maken is in de kamer, zo betekenisvol lijkt dit lichamenlijk ontlasten buiten de kamer. Het leek te wijzen op onbewuste fantasieën om de analytica te bezitten en bezetten, om de fallische kracht te borgen door letterlijk zijn penis ter hand te nemen, om zich zonder woorden te ontdoen van de producten van zijn binnenwereld. Schachter duidt deze 'pre-oedipale-moederoverdracht' als het wegmaken van moordfantasieën, die op haar gericht zijn. Ik heb bewondering voor de wijze waarop zij de intense agressie bespreekbaar maakte en in de kamer haalde, wat door hem niet in dank afgenomen werd. Het leek nauwelijks te verdragen dat de analytica haar eigen afzonderlijke gedachten had. Zijn woede hierover uitte hij dreigend door op te merken dat hij fysiek in staat is om haar pijn te doen. Zij deed ook belangrijke duidingen over de afweer van de natuurlijke vitaliteit van zijn lichaam en gevoel, die zich uitte in overmatig lichamenlijk trainen en het millimeteren van zijn haren. Het is opgevat als een anaal gekleurd sadisme ten aanzien van de eigen volwassen seksualiteit en 'vieze' gevoelens. Een keerpunt in de analyse is een moment waarop Schachter een klik hoort op het toilet, en zij fantaseert dat hij zichzelf van het leven beroofd met een mes. In de aansluitende sessie bereikt hij voor het eerst een duidelijk besef van separatie en geeft hij aan dat

het hem verdriet doet. Het affectief uiten van verdriet bleef echter minimaal. Ik denk — als regel — dat wanneer een man op het toilet is en er een (gefantaseerd) mes in de ruimte is, de angst voor castratie nooit ver weg kan zijn. Wellicht heeft de analytica in het intersubjectieve veld opgepikt dat het uiten van emoties, verdriet in het bijzonder, door deze jongeman als castrerend beleefd werd. Toch heeft hij een stap in de richting van de depressieve positie kunnen maken. De suïcidaliteit nam af en de jongeman ontwikkelde zich in zijn studie, werk en relaties. Bij het afsluiten van de analyse moet de jongeman nog iets kwijt: 'Ik heb bij jou niet gehuild.' Tezamen met het gegeven dat hij gedurende de gehele analyse zeer regelmatig de telefonische hulpdienst heeft gebeld, gaf dit brandstof voor de plenaire discussie. Vanuit de zaal werden kanttekeningen gezet bij het moeizame zoeken naar de representatie van de vader; de derde persoon die een gezonde separatie mogelijk maakt van de dyadische relatie. Het klonk als een ver-zuchten toen Joan opmerkte dat zij het kennelijk niet veilig genoeg heeft kunnen maken in de analyse om verdriet deelbaar te maken. De zucht raakte een snaar in mij. Het belang van triangulatie staat niet ter discussie, maar zeker bij adolescenten en jongvolwassenen druisen de separerende en individuerende tendensen nogal eens in tegen het emotionele werk in de therapeutische dyade. Het volwassen seksuele lichaam maakt regressieve wensen bedreigender voor de algehele afweerconstellatie. De emotionele intimiteit van de therapeutische relatie kan bedreigend zijn voor het gevoel een keuze te hebben om een actieve of passieve rol aan te nemen. De angst voor deze dreiging kan afgeweerd worden door de ander buiten te sluiten. Na deze inspirerende dag denk ik onwillekeurig aan de discussie over het mogelijke samengaan van de analytische verenigingen. Ik hoop dat wij de angst voor identiteitsverlies kunnen overwinnen en dat intensievere samenwerking ons juist plezier geeft en sterkt in deze woelige tijden.